

АНОТАЦІЯ

Батвіньєв В. О. Міжнародний захист права на участь у культурному житті. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право (Галузь знань 29 Міжнародні відносини). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню питання міжнародного механізму захисту права на участь у культурному житті. У Розділі 1 надано характеристику міжнародно-правових актів універсального і регіонального рівнів щодо регламентації права на участь у культурному житті, зокрема. На міжнародному універсальному рівні приділено увагу положенням загальноновизнаних та спеціалізованих актів у галузі прав людини, як от: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародна конвенція про захист прав працівників-мігрантів та членів їхніх сімей, Конвенція про права дитини, Всесвітня декларація про освіту для всіх та ін. А також проаналізовано Зауваження загального характеру Комітету з економічних, соціальних та культурних прав, доповіді Спеціального доповідача у галузі культурних прав. На основі проведеного аналізу означених актів встановлено, що право на участь у культурному житті є невід’ємною складовою загальноновизнаних прав людини та визнане як свобода (ЗК № 21). Воно тісно пов’язане з низкою таких гарантованих прав, як: право користуватися результатами наукового прогресу та його застосування; право на захист моральних та матеріальних інтересів, що виникають у результаті будь-якого наукового, літературного чи художнього твору автором якого є особа; право на освіту; право кожної людини на відпочинок та дозвілля; свобода наукових досліджень та творчої

діяльності та ін. Констатовано, що культурні права є невід'ємною складовою Цілей сталого розвитку ООН. Вони необхідні для розвитку кожної людини та спільноти. Розширення прав і можливостей усіх категорій осіб та формування їхньої ідентичності у стійкій культурній екосистемі – є завданням на майбутнє. Культурні права покладено в основу визначення сталого розвитку та гарантовані усім категоріям осіб. Мета «нікого не залишити осторонь» не може бути досягнута у відриві від повного дотримання культурних прав всіх людей без будь-якої дискримінації.

На міжнародному регіональному рівні приділено правовому доробку Ради Європи, в межах якої означене право отримало свій нормативний розвиток як на рівні норм «м'якого права», так і договірних норм організації (Європейська культурна конвенція, Європейська соціальна хартія (переглянута), Рамкова Конвенція про значення культурної спадщини, Рекомендація 1990 (2012) «Право кожного брати участь у культурному житті», Рекомендація (CM/Rec(2022)15) Комітету міністрів Ради Європи тощо). Разом із тим констатовано, що акти організації містять непрямі гарантії права на участь у культурному житті, на відмінну від універсальних міжнародних угод. Зазначено, що Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини не містить окремої статті «право на культуру» або право брати участь у культурному житті, на відміну від інших актів організації. Тобто договір не забезпечує прямого захисту права на участь у культурному житті. Однак прецедентна практика Суду містить приклади того, як деякі права, що підпадають під поняття «культурні права» в широкому сенсі, можна захистити на підставі ключових цивільних прав, таких як право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8), право на свободу вираження поглядів (стаття 10) та право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1).

Аналіз правового підґрунтя Європейського Союзу дав можливість зробити висновок, що Установчі договори ЄС, на кшталт актам Ради Європи, містять непрямі гарантії права на участь у культурному житті,

підтверджуючи важливість культурного різноманіття та загальних цінностей і культурної спадщини (ст. 393 Договору про Європейський Союз, ст. 167 (1), (2) Договору про функціонування Європейського Союзу); закріплюють загальне зобов'язання Союзу поважати культурну, релігійну та мовну різноманітність (ст. 22 Хартії основних прав Європейського Союзу). Зазначено, що на рівні ЄС не зроблено самостійних суттєвих кроків, які свідчили б про його спроможність на сучасному етапі функціонування інтеграційного утворення визнати, захистити та реалізовувати право на участь у культурному житті, оскільки майже всі інструменти культурної політики знаходяться в руках держав-членів. Відповідно сам Союз в обмеженому обсязі володіє компетенцією в питаннях культури.

У межах ОБСЄ питання культури розглядаються в аспекті політичних орієнтирів держав-членів, що знайшло своє закріплення в Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінський заключний акт), Документі Краківського симпозіуму з питань культурної спадщини держав – учасниць НБСЄ, в яких держави-учасниці організації підкреслили зобов'язання поважати незамінну самобутність усіх своїх культур і прагнути сприяти безперервному культурному діалогу між собою та іншими країнами світу.

Приділено увагу нормативно-правовим актам Організації Американських Держав щодо забезпечення права на культуру. Підкреслено, що в аспекті Американської конвенції про права людини це право є складовою такого напрямку як прогресивний розвиток (ст. 26); Додатковий протокол до Американської конвенції з прав людини закріплює зобов'язання держав-учасниць вживати необхідних заходів як всередині країни, так і за допомогою міжнародного співробітництва з тим, щоб поступово і відповідно до їх внутрішнього законодавства забезпечити повне дотримання низки прав людини, серед яких і право на блага культури (ст.14); Американська соціальна хартія приділяє увагу забезпеченню рівних можливостей, недопущенню дискримінації, культурному розвитку тощо.

Аналіз актів Африканського Союзу (Порядок денний на період до 2063 р. (Ціль 5), Хартія відродження африканської культури АС надав підстави зробити висновок, що організацією докладено низку зусиль задля створення Африки із сильною культурною ідентичністю, спільною спадщиною, загальними цінностями та етикою. АС спорт визнається елементом культури та важливим фактором розвитку людства, зміцнення національної єдності і зближення народів.

На підставі аналізу діючих нормативних актів у галузі прав людини розкрито нормативний зміст права на участь у культурному житті та підходи до визначення терміну «культура». Зроблено висновок, що культурні права є важливим засобом розвитку, підтримки миру, викорінення крайньої бідності і зміцнення соціальної згуртованості, а також взаємної поваги та розуміння між окремими особами і групами людей при всій їх різноманітності. Культурні права можуть здійснюватися як окремо взятою особою, спільно з іншими або в рамках громади чи групи як такої. Зокрема, право на участь у культурному житті гарантується в положеннях низки міжнародно-правових актів у галузі прав людини. Разом з тим, незважаючи на досить широку регламентацію означеного права, існує складність у розумінні і визначення його складових елементів. Проаналізовано підходи до визначення терміну «культура», під яким, насамперед, розуміється широка концепція, яка охоплює всі прояви життя людини, як-от: уклади життя, мова, література, музична і пісенна творчість, система релігій чи вірувань, ритуали, церемонії, мистецтво тощо. Слід зауважити, що право на «участь» та «прийняття участі» характеризується трьома взаємопов'язаними компонентами: участь у культурному житті, доступ до культурного життя і внесок у культурне життя. Крім того, необхідними умовами для повної реалізації права на участь у культурному житті на основі рівності та недискримінації є низка характеристики, серед яких: наявність, доступність, прийнятність, адаптивність, відповідність

У Розділі 2 розкрито питання щодо забезпечення права на участь у культурному житті таких уразливих категорій населення, як: корінні народи і меншини, мігранти, люди з інвалідністю.

Розкрито положення міжнародно-правових універсальних і регіональних актів у цій сфері (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Рекомендація ЮНЕСКО щодо участі широких верств населення в культурному житті та їхнього внеску, Конвенція про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, Віденська декларація і Програма дій, Дурбанська декларація і Програма дій, Декларація ООН про права корінних народів, Декларація про майбутні покоління, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Африканська хартія прав людини і народів, Американська декларація про права корінних народів тощо), якими закріплено культурні права. Акцентовано, що корінні народи нерідко стикаються зі специфічними проблемами у реалізації культурних прав, що посилюються стратегіями розвитку, які взагалі або недостатньо враховують культуру. З огляду на це, існуюча концепція сталого розвитку потребує посилення шляхом додавання культури як четвертої її складової. Вказано щодо впливу суттєвих кліматичних змін на культурні права корінних народів і охарактеризовано практику правозахисних органів у цій сфері.

Констатовано, що окремі аспекти культурних прав мігрантів містяться в положеннях Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Нью-Йоркської декларації про біженців та мігрантів, Глобальному договорі про безпечну, упорядковану та легальну міграцію, Африканських керівних принципах щодо прав людини всіх мігрантів, біженців та шукачів притулку, Міжамериканських принципах щодо прав людини всіх мігрантів, біженців, осіб без громадянства та жертв торгівлі людьми тощо. Однак, Конвенція про статус біженців не містить окремої норми, присвяченої праву на участь у культурному житті.

Охарактеризовано положення Всесвітньої програми дій щодо осіб з інвалідністю, Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, Конвенції про права осіб з інвалідністю, Спільної декларація «Європа для культури – Культура для Європи», Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів про права осіб з інвалідністю в Африці щодо закріплення культурних прав осіб з інвалідністю. На підставі аналізу означених актів встановлено, що право на участь у культурному житті тісно взаємопов'язано з таким принципом як доступність.

Досліджено практику міжнародних правозахисних інституцій у сфері захисту культурних прав досліджуваних категорій осіб (напр., справи «Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador», «Lovelace v. Canada та Kitok v. Sweden», «Anni Äärelä and Jouni Näkkäljärvi v. Finland», «African Commission on Human and Peoples' Rights v. Republic of Kenya» тощо).

У третьому розділі приділено увагу універсальним, регіональним міжнародним інституціям загального і спеціального характеру, як-от: ООН, ЮНЕСКО, Міжнародний центр вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей, Асоціація архітекторів, Міжнародна федерація коаліцій за культурне різноманіття, Всесвітня організація об'єднаних міст та місцевих органів влади, Рада Європи, Amateo, Culture Action Europe, Європейський культурний фонд, Платформа культурних зв'язків. Розкрито напрями діяльності означених організацій у сфері культури. Підсумовано, що міжнародні організації не лише захищають культурні права як індивідуальні права людини, а й реалізують низку заходів, програм та ініціатив, які спрямовані на утвердження і посилення культури як суспільного блага. Означене створює підґрунтя для побудови демократичного та інклюзивного суспільства, побудованого на принципах взаємоповаги.

Ключові слова: вразливі категорії осіб, гендер, єдність і рівність прав, культурні права, людська гідність, міжнародне право прав людини, міжнародні стандарти, право на участь у культурному житті, Цілі сталого розвитку.

ABSTRACT

Batviniev. V. O. International Protection of the Right to Participate in Cultural Life. – Qualification scholarly paper: a manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the Specialty 293 International Law (Field of Knowledge 29 International Relations). – V. N Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the issue of the international mechanism for the protection of the right to participate in cultural life. Section 1 provides a description of international legal acts of the universal and regional levels regulating the right to participate in cultural life, in particular. At the international universal level, attention is paid to the provisions of generally recognized and specialized acts in the field of human rights, such as: the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, the Convention on the Rights of the Child, the Universal Declaration on Education for All, etc. The General Comments of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, the reports of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, etc. are also analysed. Based on the analysis of the above-mentioned acts, it was established that the right to participate in cultural life is an integral part of universally recognized human rights and is recognized as a freedom (GC No. 21). It is closely related to a number of such guaranteed rights as: the right to enjoy the results of scientific progress and its application; the right to protection of moral and material interests arising from any scientific, literary or artistic work of which the author is a person; the right to education; the right of every person to rest and leisure; freedom of scientific research and creative activity, etc. It was stated that cultural

rights are an integral part of the UN Sustainable Development Goals. They are necessary for the development of every person and community. Expanding the rights and opportunities of all categories of persons and forming their identity in a sustainable cultural ecosystem is a task for the future. Cultural rights are the basis for the definition of sustainable development and are guaranteed to all categories of persons. The goal of "leaving no one behind" cannot be achieved in isolation from the full respect for the cultural rights of all people without any discrimination.

At the international regional level, attention is paid to the legal acquis of the Council of Europe, within which the specified right has received its normative development both at the level of "soft law" norms and treaty norms of the organization (European Cultural Convention, European Social Charter (revised), Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Recommendation 1990 (2012) "The right of everyone to take part in cultural life", Recommendation (CM/Rec(2022)15) of the Committee of Ministers of the Council of Europe, etc.). At the same time, it is stated that the acts of the organization contain indirect guarantees of the right to participate in cultural life, unlike universal international agreements. It is noted that the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms does not contain a separate article "the right to culture" or the right to participate in cultural life, unlike other acts of the organization. That is, the treaty does not provide direct protection of the right to participate in cultural life. However, the Court's case-law contains examples of how some rights falling under the concept of "cultural rights" in a broad sense can be protected on the basis of key civil rights, such as the right to respect for private and family life (Article 8), the right to freedom of expression (Article 10) and the right to education (Article 2 of Protocol No. 1).

The analysis of the legal basis of the European Union made it possible to conclude that the EU Founding Treaties, like the acts of the Council of Europe, contain indirect guarantees of the right to participate in cultural life, confirming the importance of cultural diversity and common values and cultural heritage (Article 393 of the Treaty on European Union, Article 167 (1), (2) of the Treaty on the

Functioning of the European Union); they enshrine the general obligation of the Union to respect cultural, religious and linguistic diversity (Article 22 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union). It is noted that no independent significant steps have been taken at the EU level that would indicate its ability at the current stage of the functioning of the integration entity to recognize, protect and implement the right to participate in cultural life, since almost all cultural policy instruments are in the hands of the Member States. Accordingly, the Union itself has limited competence in cultural matters.

Within the OSCE, cultural issues are considered in the context of the political orientations of the member states, which was enshrined in the Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe (Helsinki Final Act), the Document of the Krakow Symposium on the Cultural Heritage of the CSCE Participating States, in which the participating states of the organization emphasized their commitment to respect the irreplaceable identity of all their cultures and to strive to promote continuous cultural dialogue between themselves and other countries of the world.

Attention is paid to the normative and legal acts of the Organization of American States on ensuring the right to culture. It is emphasized that in the aspect of the American Convention on Human Rights, this right is a component of such a direction as progressive development (Article 26); The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights enshrines the obligations of the participating states to take the necessary measures both domestically and through international cooperation in order to gradually and in accordance with their domestic legislation ensure full compliance with a number of human rights, including the right to the benefits of culture (Article 14); The American Social Charter pays attention to ensuring equal opportunities, preventing discrimination, cultural development, etc.

The analysis of the acts of the African Union (Agenda for the period up to 2063 (Goal 5), the AU Charter for African Cultural Renaissance provided grounds to conclude that the organization has made a number of efforts to create an Africa

with a strong cultural identity, common heritage, common values and ethics. The AU recognizes sport as an element of culture and an important factor in the development of humanity, strengthening national unity and bringing peoples closer together.

Based on the analysis of current legal acts in the field of human rights, the normative content of the right to participate in cultural life and approaches to defining the term "culture" are revealed. It is concluded that cultural rights are an important means of development, maintaining peace, eradicating extreme poverty and strengthening social cohesion, as well as mutual respect and understanding between individuals and groups of people in all their diversity. Cultural rights can be exercised individually, together with others or within the community or group as such. In particular, the right to participate in cultural life is guaranteed in the provisions of a number of international human rights instruments. However, despite the rather broad regulation of the specified right, there is a difficulty in understanding and defining its constituent elements. The approaches to the definition of the term "culture" are analysed, which, first of all, is understood as a broad concept that encompasses all manifestations of human life, such as: lifestyles, language, literature, music and song creation, a system of religions or beliefs, rituals, ceremonies, art, etc. It should be noted that the right to "participate" and to "take part" is characterized by three interrelated components: participation in cultural life, access to cultural life and contribution to cultural life. In addition, the necessary conditions for the full realization of the right to participate in cultural life on the basis of equality and non-discrimination are a number of characteristics, including: availability, accessibility, acceptability, adaptability, compliance.

Chapter 2 addresses the issue of ensuring the right to participate in cultural life for vulnerable groups of the population, such as indigenous peoples and minorities, migrants, and persons with disabilities.

The provisions of universal and regional international legal acts in this field are examined, including the International Covenant on Civil and Political Rights, UNESCO Recommendation on the Participation of the People at Large in Cultural

Life and Their Contribution to It, the Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, the Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, the Vienna Declaration and Programme of Action, the Durban Declaration and Programme of Action, the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, the Declaration on Future Generations, the Framework Convention for the Protection of National Minorities, the African Charter on Human and Peoples' Rights, the American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, and others, which enshrine cultural rights. Emphasis is placed on the fact that indigenous peoples often face specific challenges in exercising their cultural rights, which are exacerbated by development strategies that either neglect or insufficiently take culture into account. In this regard, the existing concept of sustainable development requires strengthening by incorporating culture as its fourth component. The impact of significant climate change on the cultural rights of indigenous peoples is also highlighted, and the practices of human rights bodies in this area are characterized.

It is noted that certain aspects of the cultural rights of migrants are reflected in the provisions of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, the New York Declaration for Refugees and Migrants, the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, the African Guidelines on the Human Rights of All Migrants, Refugees and Asylum Seekers, the Inter-American Principles on the Human Rights of All Migrants, Refugees, Stateless Persons, and Victims of Trafficking, among others. However, the Convention relating to the Status of Refugees does not contain a specific provision dedicated to the right to participate in cultural life. The provisions of the World Programme of Action concerning Persons with Disabilities, the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the Joint Declaration "Europe for Culture – Culture for Europe", and the Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Persons with Disabilities in Africa are analysed regarding the protection of cultural rights of

persons with disabilities. Based on the analysis of these instruments, it is established that the right to participate in cultural life is closely linked to the principle of accessibility.

The practices of international human rights institutions in the protection of the cultural rights of the examined categories of persons have been studied (e.g., the cases *Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador*, *Lovelace v. Canada* and *Kitok v. Sweden*, *Anni Äärelä and Jouni Näkkäljärvi v. Finland*, *African Commission on Human and Peoples' Rights v. Republic of Kenya*, etc).

Chapter 3 focuses on universal and regional international institutions of both general and specialized character, such as the UN, UNESCO, the International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, the Association of Architects, the International Federation of Coalitions for Cultural Diversity, the United Cities and Local Governments, the Council of Europe, Amateo, Culture Action Europe, the European Cultural Foundation, and the Cultural Relations Platform. The activities of these organizations in the field of culture are examined. It is concluded that international organizations not only protect cultural rights as individual human rights but also implement a range of measures, programs, and initiatives aimed at promoting and strengthening culture as a public good. This, in turn, creates a foundation for building a democratic and inclusive society based on the principles of mutual respect.

Keywords: vulnerable groups, gender, unity and equality of rights, cultural rights, human dignity, international human rights law, international standards, right to participate in cultural life, Sustainable Development Goals.